

บทคัดย่อ

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2520-2552 โดยศึกษาเก็บข้อมูลจากผู้จัดการ ที่เป็นคนในชุมชนทุ่งม่าน 2 กลุ่ม คือกลุ่มศิลปินที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงสืบสานภูมิปัญญาโบราณ และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง โดยใช้แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลจากเอกสารและความทรงจำหรือความคิดเห็นของผู้จัดการในชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์หารูปแบบของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในแต่ละครั้งว่า มีบริบท วิธีคิด การดำเนินการ รวมถึงผลการจัดการอย่างไรบ้าง

การวิจัยพบว่าการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่านมีวิธีคิดและกระบวนการจัดการที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทในแต่ละช่วงเวลา ผู้จัดการกลุ่มศิลปินสืบสานภูมิปัญญาโบราณในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง มีวิธีคิดและวิธีการจัดการ 2 รูปแบบ คือในช่วง พ.ศ. 2525 - ก่อน พ.ศ. 2530 มีกระแสความต้องการสะสมโบราณวัตถุเวียงกาหลงจากภายนอก พ้องกับความยากจนและความไม่รู้ทำให้ผู้จัดการคิดว่าตนเองไม่ใช่เจ้าของเตาและโบราณวัตถุเวียงกาหลงซึ่งมีคุณค่าเชิงมูลค่าเพียงอย่างเดียว เกิดรูปแบบการจัดการแบบขูดหาโบราณวัตถุขาย (พ.ศ. 2525-2528) ทำให้ผู้จัดการได้รายได้ตอบแทน แต่ไม่ยั่งยืนเพราะทรัพยากรถูกทำลาย ในช่วง พ.ศ. 2530 - ปัจจุบัน วิธีคิดมีความเปลี่ยนแปลงเป็นมองว่าทรัพยากรเป็นสมบัติของตนเองและชุมชน รู้สึกผูกพันและเห็นคุณค่าที่หลากหลาย เกิดการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ไปพร้อม ๆ กับการอนุรักษ์ความดั้งเดิม คือการรื้อฟื้นภูมิปัญญาโบราณเพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เหมือนโบราณวัตถุจำหน่าย ตอบสนองความต้องการโบราณวัตถุเวียงกาหลง ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 ถึงปัจจุบัน และการจัดการอนุรักษ์เตา

เวียงกาหลง ใน พ.ศ.2550 ถึงปัจจุบัน เนื่องจากได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการภายนอก ทำให้ผู้จัดการสามารถอนุรักษ์เตาโบราณ และใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

ผู้จัดการที่อยู่ในกลุ่มอนุรักษ์ฯ มีวิธีคิดและดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี 2 รูปแบบ พ.ศ. 2428-2549 ผู้จัดการมีวิธีคิดว่าทรัพยากรไม่มีเจ้าของ มีคุณค่าเชิงมูลค่า ทำให้เกิดการขุดหาโบราณวัตถุขาย เพราะไม่รู้คุณค่าของทรัพยากรและกระแสด้านความต้องการสะสมและศึกษาโบราณวัตถุเวียงกาหลงของคนนอก ผลการจัดการทำให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่า และได้เรียนรู้ว่าการขุดหาโบราณวัตถุขายเป็นการทำประโยชน์ที่ไม่ยั่งยืนเช่นเดียวกับผู้จัดการกลุ่มแรก ดังนั้นเมื่อกลุ่มได้รับแนวความคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวจากนักวิชาการจากภายนอก ตั้งแต่ พ.ศ.2549 ทำให้เกิดการจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลง เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างยั่งยืนตั้งแต่ พ.ศ.2550 จนถึงปัจจุบัน

Abstract

Wiang Kalong Ceramic Artisans: from looters to conservationists

This study is aimed at assessing and understanding the community-based management processes of archaeological resources at the Wiang Kalong ceramic kiln site which was operated by Ban Thung Mahn local people during 1977-2009. Populations to be studied: (1) ceramic artisans, successful in creating and producing modern Wiang Kalong ceramics; (2) a group of local people responsible for the preservation and conservation of natural and archaeological resources in the Mae Hiew watershed.

The study results showed that during the period of 1982-1987, Wiang Kalong ceramic artisans earned their living by looting archaeological sites for saleable objects. Since 1983 they have gradually changed their concepts and practices to preserve archaeological resources and maintain ceramic history. They also faked ancient Wiang Kalong ceramics for antique collectors and they successfully created and produced modern Wiang Kalong ceramics.

Key persons in the conservation group were also ceramic looters during the earlier who earned their living by growing rice and cultivating orchard plantations, uninvolved with ceramic making. They later realized that looting archaeological sites and selling ancient ceramic objects would not sustain their living, so they stopped looting and tried to preserve the kiln sites, located in their orchards, in association with the preservation of natural forestland.

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย*

เพ็ญรุ่ง สุริยกานต์**

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

คำสำคัญ : การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชน

พ.ศ. 2551 ผู้ศึกษาได้รู้จักกับชุมชนทุ่งม่านเป็นครั้งแรกจากการติดตามศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตรีไปชูดค้นศึกษาเนินดินเตาเวียงกาหลงที่ตั้งอยู่ในชุมชนทุ่งม่าน ซึ่งประกอบด้วย 3 หมู่บ้านในทางการปกครองได้แก่ บ้านทุ่งม่าน หมู่ 3 ทุ่งรวงทอง หมู่ 11 และทุ่งม่านเหนือ หมู่ 13 ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และที่ดินทำกินของชาวบ้านร่วมกับคนในชุมชน เหตุที่เรียกรวมกันว่า “ชุมชนทุ่งม่าน” ก็เพราะความเป็นชุมชนทางวัฒนธรรม กล่าวคือชาวบ้านจะเรียกตัวเองว่าเป็นคนทุ่งม่านเนื่องจากความเกี่ยวพันกันในทางเครือญาติ ประวัติศาสตร์การก่อตั้งชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่อพยพมาจากจังหวัดต่างๆ ทางภาคเหนือ เพื่อบุกเบิกที่ดินทำกินเมื่อ 100 กว่าปีก่อนโดยมีวัดบุญโยง เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนทั้งกิจกรรมทางศาสนาและทางฝ่ายบ้าน

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย” หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553

** นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

จากการร่วมทำงานกับชาวทุ่งม่านในครั้งนั้นทำให้ผู้ศึกษาเกิดความคุ้นเคยกับคนในชุมชน รวมถึงได้ทราบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ชาวทุ่งม่านมีประสบการณ์การจัดการเตาเวียงกาหลงและโบราณวัตถุมาตลอดระยะเวลากว่า 30 ปี โดยก่อนที่จะดำเนินการจัดการในลักษณะการจัดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ เช่น การขุดค้นศึกษาเตาโบราณ การพัฒนาเตาที่ได้รับการขุดค้นศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ และการดูแลปกป้องแหล่งเตาด้วยวิธีการทางวัฒนธรรมดังเช่นในปัจจุบันนั้น คนทุ่งม่านเคยขุดหาโบราณวัตถุขายมาก่อน นอกจากนี้ในชุมชนยังมีศิลปินที่ทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาขึ้นมาใหม่ เพื่อจำหน่ายในรูปแบบของการค้าโบราณวัตถุและการจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ระลึกประสบความสำเร็จจนถึงปัจจุบัน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับกระแสความตื่นตัวของชุมชนหลายชุมชน ที่ลุกขึ้นมาหาวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีด้วยตนเองหรือร่วมจัดการกับนักวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ เช่น กรณีชุมชนบ้านปอสวก จังหวัดน่าน¹ (สายันต์ ไพรชาญจิตร 2551) ชุมชนวัดพระปรารงค์ จังหวัดสิงห์บุรี² (สายันต์ ไพรชาญจิตร 2550 : 256 - 270) ชุมชนบ้านบัว จังหวัดพะเยา³ (สายันต์ ไพรชาญจิตร 2551) ชุมชนหนอง ราชวัตร จังหวัดสุพรรณบุรี⁴ (ยุวดี วัชรางกูร 2553) เป็นต้น

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนทุ่งม่านแสดงให้เห็นว่าการจัดการของชุมชนนั้นมีหลายรูปแบบและส่งผลกระทบต่อทรัพยากรทั้งผลในเชิงอนุรักษ์และทำลายก่อเกิดเป็นคำถามที่น่าสนใจในทางวิชาการการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมถึงกระบวนการ และความเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการจัดการว่าแท้ที่จริงแล้ว การจัดการของชุมชนทุ่งม่านเกิดขึ้นมาได้อย่างไร มีกี่รูปแบบ มีกระบวนการหรือวิธีการอย่างไรบ้างส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและตัวผู้จัดการอย่างไร อะไรคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้การจัดการนั้นประสบผลสำเร็จหรือล้มเหลว หรือก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจากคนที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำลายมาเป็นนักอนุรักษ์ ซึ่งการตอบคำถามนี้ด้วยการศึกษาจากประสบการณ์ตรงของคนในชุมชนทุ่งม่านเอง จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งชุมชนทุ่งม่าน เนื่องจากการทบทวนบทเรียนของการจัดการจากอดีต ถึงปัจจุบันจะทำให้มองเห็นได้ชัดเจนขึ้นว่าวิธีการจัดการแบบใดที่มีความเหมาะสมและยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีประโยชน์ต่อนักวิชาการ หรือผู้ที่สนใจเข้าร่วมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมกับชุมชน คือทำให้เกิดความเข้าใจลักษณะที่แท้จริงของการจัดการโดยชุมชนซึ่งอาจมีความแตกต่างกับสิ่งที่นักวิชาการคิดหรือเข้าใจ ผู้ศึกษาคิดว่างานวิจัยชิ้นนี้จะทำให้นักวิชาการการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมมีความใกล้ชิดกับชุมชนที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับทรัพยากรมากขึ้น

การปริทรรศนเอกสาร

ในการสร้างรูปแบบของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมตามทฤษฎี และปรากฏการณ์การจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง เพื่อใช้วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่านผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเอกสาร 2 ประเภท ประเภทแรก คือตำราวิชาการ และเอกสารอื่นซึ่งกล่าวถึงทฤษฎีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และทรัพยากรทางโบราณคดีโดยนักวิชาการ และประชาชน หรือชุมชนโดยทั่วไป

ผู้ศึกษาได้ข้อสรุปว่าทรัพยากรทางโบราณคดีหมายถึงทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้ ทั้งสถานที่ทำกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ในอดีต สิ่งก่อสร้าง และวัตถุสิ่งของที่มนุษย์ในอดีต สิ่งก่อสร้าง และวัตถุสิ่งของที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้น เพื่อตอบสนองเป้าหมายในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ (กรมศิลปากร 2544 : 10) โดยในลักษณะที่จับต้องได้นี้มีส่วนที่เป็นนามธรรม (Intangible form) ได้แก่ ภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ความหมายทางวัฒนธรรม รวมถึงหน้าที่การใช้งานในวัฒนธรรมดั้งเดิม (กาญจนา แก้วเทพ 2538, สายันต์ ไพรชาญจิตร 2550 : 19) แฝงอยู่ด้วย ซึ่งจะเข้าใจได้จากการวิเคราะห์ดีความ และความดั้งเดิมทางวัฒนธรรมนี้ทำให้ทรัพยากรทางโบราณคดีมีคุณค่าทางวัฒนธรรมต่อคนในปัจจุบันทั้ง ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ด้านศิลปะ รวมไปถึงด้านความมั่นคงของสังคม ชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ ประเทศชาติ หรือแม้แต่ของมนุษยชาติโดยรวม (สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศาสตราจารย ्ह่อมเจ้า 2547 อ้างถึงใน สายันต์ ไพรชาญจิตร 2550 : 24, Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage 1990, สายันต์ ไพรชาญจิตร 2550 : 24)

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างไร้เพื่อใช้ประโยชน์จากคุณค่าด้านต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ในปัจจุบันและอนาคต (ชนิก เลิศชาญฤทธิ์ 2550) ภายใต้วิธีคิดซึ่งประกอบด้วยแนวความคิดเรื่องความหมาย คุณค่า และวิธีการที่มีความเหมาะสมในการจัดการทรัพยากร จากการทบทวนเอกสารพบว่าวิธีคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีมีอยู่ 2 รูปแบบใหญ่ๆ ด้วยกัน รูปแบบแรก คือวิธีคิดหรือชุดความคิดที่มองว่าทรัพยากรเป็นมรดกทางวัฒนธรรมมีคุณค่าในด้านการศึกษา เป็นสิ่งที่มีความเปราะบางและมีเพียงหนึ่งเดียว (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage 1990) รูปแบบที่สองเป็นชุดความคิดที่มองว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรของคนปัจจุบันโดยเป็นต้นทุนและภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม มีคุณค่าในเชิงการสร้างความมั่นคงให้กับ

สังคม และมีคุณค่าในเชิงการศึกษา และคุณค่าเชิงเศรษฐกิจด้วย รูปแบบวิธีการจัดการที่เหมาะสมคือการศึกษาทำความเข้าใจทรัพยากรเพื่อให้อาจสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน และควรดำเนินการจัดการแบบมีส่วนร่วม (สายันต์ ไพเราะชญจิทร์ 2550 : 111-128)

วิธีการจัดการประกอบไปด้วยขั้นตอนหรือกระบวนการ ได้แก่ การทำความเข้าใจทรัพยากร และการวางแผนการจัดการ คือ การศึกษาวิจัยทรัพยากร การประเมินความสำคัญ คุณค่า และศักยภาพของทรัพยากร การระบุผลกระทบ และข้อขัดแย้งในการจัดการ ตลอดจนแสวงหาความมีส่วนร่วม การดำเนินการเพื่อการปกป้อง หรือรักษาลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรม ได้แก่ การดำเนินการเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรทั้งในแง่ของกายภาพ และความหมายที่แฝงอยู่ ด้วยเทคนิคต่างๆ หรือการบริหารจัดการทรัพยากร รวมไปถึงการคุ้มครองปกป้องทรัพยากรด้วยการใช้กฎหมาย ข้อบังคับ ข้อบัญญัติชนิดต่างๆ การดำเนินการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์จากคุณค่าของสังคมปัจจุบัน เช่น การให้ความรู้กับสาธารณะ การศึกษาวิจัยทรัพยากร การดำเนินธุรกิจบนพื้นฐานทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ สร้างสรรค์ทรัพยากรขึ้นมาใหม่ และการบำรุงรักษาสภาพของการจัดการให้มีประสิทธิภาพ และให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ การดูแลรักษาสภาพของการจัดการ การสร้างเครือข่ายขยายกลไกพันธมิตร เป็นต้น

นอกจากนี้พบว่า มีเอกสารที่แสดงถึงการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีโดยชุมชน โดยรูปแบบการจัดการมีความหลากหลาย เช่น การร่วมกันจัดการดูแลรักษา และซ่อมแซมด้วยภูมิปัญญาของตนเองเพื่อใช้ประโยชน์ในเชิงศาสนา และความเชื่อ (สายันต์ ไพเราะชญจิทร์ 2546 : 4) การจัดการเชิงพาณิชย์ เช่น การลักลอบขุดโบราณวัตถุ การซื้อ-ขาย โบราณวัตถุ ไปจนถึงการใช้ทรัพยากรเป็นฐานในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การร่วมกันจัดการทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสร้างความชอบธรรมในการใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง (สายันต์ ไพเราะชญจิทร์ 2550 : 222-270) เป็นต้น จะสังเกตว่าการจัดการดังกล่าวก่อให้เกิดผลทั้งผลสำเร็จ ซึ่งมักจะเป็นการจัดการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยเป็นการจัดการเชิงอนุรักษ์ และพบว่า การดำเนินการจัดการในบางครั้งทำให้เกิดปัญหา และเป็นการจัดการที่ไม่ยั่งยืน คือทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ โดยมีสาเหตุมาจากการกีดกัน รวมถึงการละเลยของเจ้าหน้าที่

รัฐ หรือนักวิชาการที่เป็นผู้รู้เรื่องทรัพยากรทางโบราณคดีในการให้ความรู้ความเข้าใจ เรื่องคุณค่าและวิธีการจัดการที่มีความเหมาะสม (สายันต์ ไพเราะชญิจิตร 2551 : 4 - 6, พิสิฐ เจริญวงศ์ 2537)

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีมีองค์ประกอบได้แก่ การนิยามความหมาย การระบุคุณค่าของทรัพยากร ทำให้เกิดการตั้งเป้าหมายของการจัดการ ซึ่งจะนำไปสู่วิธิตัด และวิธีการจัดการทรัพยากรที่มีลักษณะเฉพาะ เพื่อให้ได้ผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้นแนวความคิด และวิธิตัด จะมีความสัมพันธ์กับวิธีการดำเนินการจัดการ โดยวิธิตัดและวิธีการจัดการของนักวิชาการ กับประชาชนจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน

เอกสารประเภทที่สอง คือ งานวิจัยหรือวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเตาเวียงกาหลงและการจัดการแหล่งเตาและโบราณวัตถุโดยตรง วรรณกรรมเหล่านี้แบ่งออกเป็น 3กลุ่ม ตามช่วงเวลาที่ถูกเผยแพร่ เอกสารแต่ละกลุ่มสะท้อนถึงความสนใจของผู้จัดการและรูปแบบการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงที่แตกต่างกัน กลุ่มแรกเป็นกลุ่มเอกสารงานวิจัยทรัพยากร ในช่วง พ.ศ. 2524 - 2530 ทำให้ทราบว่าแหล่งเตาเวียงกาหลง หรือแหล่งเตาเวียงกาหลง หรือแหล่งเตาเวียงกาหลง – วังเหนือ ซึ่งเป็นชื่อของทรัพยากรทางโบราณคดี ประเภทแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21-24 ประกอบด้วยกลุ่มเตากระจายตัวอยู่ในหุบเขา บริเวณลำน้ำสายต่างๆ ทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออกของเมืองโบราณเวียงกาหลง ตั้งแต่บ้านมะเค็ด บ้านทุ่งม่าน (บ้านข้าวห้วยเดิม) ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เรื่อยไปจนถึงบ้านไผ่เหนือ ตำบลแม่พริก อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เตามีลักษณะเป็นเตาทรงประทุน ในกลุ่มเตาล้านนา (Lan Na Kiln) ชนิดเตาห้องเดี่ยวระบายความร้อนผ่าน แนวนอน (cross draft kiln) โครงสร้างของเตามี 2 ลักษณะ ได้แก่ เตาก่อด้วยดินก้อ (clay-constructed kiln) และเตาก่อจากดินก้อ (earth block constructed kiln) ใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผารูปทรงต่างๆ ได้แก่ จาม ชาม แจกกัน ไห ตุ๊กตา กระปุก ประติมากรรมประเภทต่างๆ เป็นต้น ผลิตภัณฑ์แต่ละประเภทอาจแบ่งออกเป็นกลุ่มตามการตกแต่งพื้นผิว (การเขียนลวดลาย และการเคลือบ) ได้เป็น 4 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มที่เขียนลายได้เคลือบสีด้านบนพื้นขาว กลุ่มเครื่องถ้วยขาวเคลือบใสไม่มีสี กลุ่มเคลือบสีเขียวแบบเซราดอน และกลุ่มเคลือบสีน้ำตาล (สายันต์ ไพเราะชญิจิตร และคณะ 2552: 25)

ในช่วงเวลา พ.ศ. 2524 - 2531 นี้มีนักวิชาการทั้งที่สังกัดหน่วยงานของรัฐคือกรมศิลปากร และนักวิชาการอิสระ เข้ามาศึกษาหาความรู้จากแหล่งเตาเวียงกาหลง

โดยในการศึกษานั้นมีวิธีการศึกษาที่แตกต่างกัน ได้แก่ การศึกษาแหล่งเตาเวียงกาหลง ด้วยวิธีการทางวิชาการโบราณคดี (กรมศิลปากร 2522, พายัพ บุญมาก 2523, กรมศิลปากร 2525) และการศึกษาที่เน้นความสนใจที่โบราณวัตถุโดยใช้ตัวอย่างโบราณวัตถุที่ได้สะสมไว้ในการศึกษา (Shaw 1981, 1987, จอห์น ซอร์วี่ 2531, Sumitr Pitipat 1992) โดยในจำนวนนี้มีโบราณวัตถุบางส่วนที่นักวิชาการได้มาจากชาวบ้านในชุมชนทุ่งม่านด้วย (Shaw 1987 : 229 - 248)

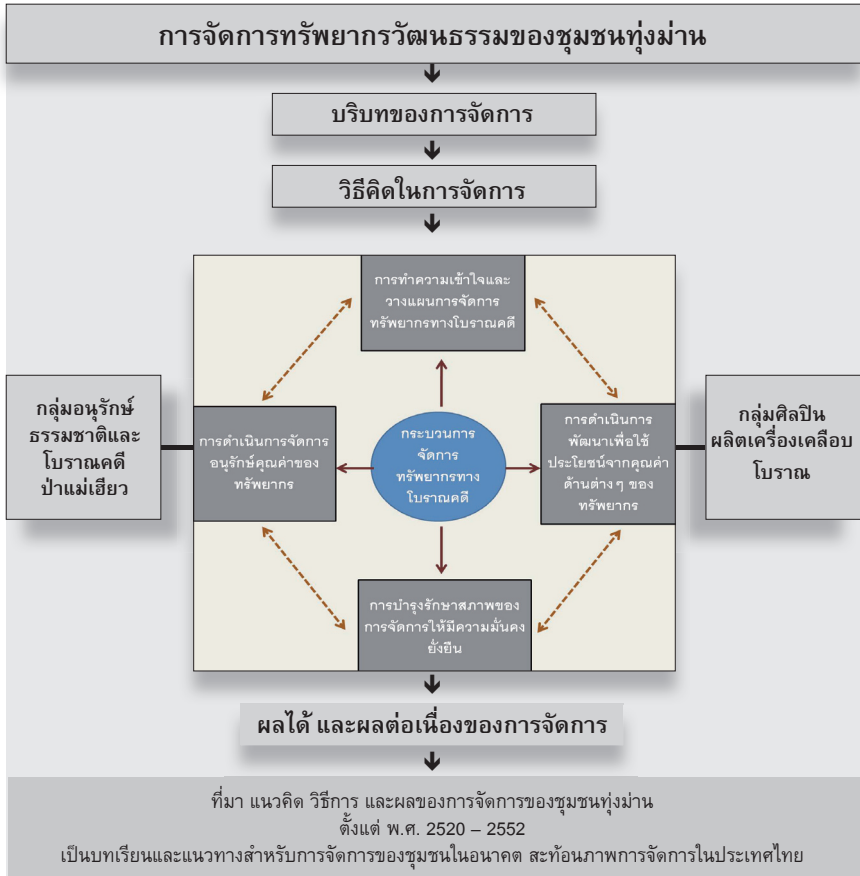
หลัง พ.ศ.2531 เป็นต้นมา พบเอกสารที่แสดงถึงการใช้ประโยชน์จากโบราณวัตถุที่มาจากเตาเวียงกาหลงจากการสะสมโดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ได้แก่ การใช้โบราณวัตถุในการศึกษาหาความรู้ (เจลิยว ปิยะชน 2544), สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544) ใช้แสดงถึงรสนิยมและฐานะ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544) และเป็นวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เช่นกรุงเทพมหานคร (2549)

ช่วง พ.ศ. 2534 - 2552 มีเอกสารที่แสดงข้อมูลการจัดการของชุมชนทุ่งม่าน ในรูปแบบการจัดการเชิงพาณิชย์ ได้แก่ การใช้โบราณวัตถุเป็นตัวแบบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสืบสานภูมิปัญญา จำหน่ายแทนโบราณวัตถุ (ชนิษฐา แदनศิลป์ 2546: 116-117) และจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ระลึก (กุกกิก 2546 : 170-171) และใน พ.ศ. 2553 มีเอกสารที่แสดงให้เห็นว่าในช่วงปี พ.ศ. 2551 - 2552 ชุมชนทุ่งม่านได้ดำเนินการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงในรูปแบบที่แตกต่างออกไปอีก กล่าวคือเป็นการจัดการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์ ได้แก่ การขุดค้นศึกษาและอนุรักษ์สภาพทางกายภาพ การใช้แหล่งเตาเป็นแหล่งเรียนรู้ และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน (สายันต์ ไพรัชญาจิตร และคณะ 2552)

เอกสารดังกล่าวสะท้อนถึงปรากฏการณ์การจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงที่เกี่ยวข้องกันไปมาทั้งการจัดการของนักวิชาการทั้งที่มีสังกัดหน่วยงานรัฐและอิสระ นักสะสมเอกชน และการจัดการของชุมชน ดังนั้นการจัดการของผู้จัดการกลุ่มหนึ่งก็อาจจะเป็นบริบทของการจัดการของผู้จัดการอีกกลุ่มหนึ่ง โดยในช่วงเวลาตั้งแต่ ประมาณช่วง พ.ศ. 2520 - 2552 ผู้จัดการต่าง ๆ เหล่านั้นมีวิธีคิดและวิธีการจัดการที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่ได้ทบทวนไว้ก่อนหน้าแล้วทำให้เกิดคำถามซึ่งจะใช้ในการวิจัยว่า ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2520 - 2552 รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ได้แก่ วิธีคิด และวิธีการจัดการจัดการ

ทรัพยากรของชุมชนทุ่งม่านมีกี่รูปแบบ ในการดำเนินการแต่ละรูปแบบมีกระบวนการ และส่งผลอย่างไรบ้าง โดยการจัดการนี้มีความสัมพันธ์กับบริบท โดยเฉพาะการจัดการ ของคนนอกชุมชนอย่างไรบ้าง โดยแนวทางการศึกษาสรุปได้ตั้งแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 แสดงแนวทางการศึกษาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการ ทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาบริบทของการ จัดการ วิธีคิด วิธีการ และผลการจัดการ ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2520 - 2552

วิธีการวิจัย

เมื่อสร้างแนวทางการศึกษาการจัดการจากทฤษฎี และปรากฏการณ์จากเอกสารเรียบร้อยแล้ว ผู้ศึกษาได้เลือกกลุ่มเป้าหมายที่จะเก็บข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นรายละเอียดของการจัดการ จึงต้องเลือกเป้าหมายที่เป็นกลุ่มที่เป็นผู้นำในการจัดการเตาเวียงกาหลงและโบราณวัตถุ เพราะเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมในการจัดการตั้งแต่เริ่มต้นจนจบกระบวนการ คือตัดสินใจว่าจะจัดการหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการวางแผนและดำเนินการจัดการ จนกระทั่งรับผลของการจัดการ นอกจากนี้กลุ่มเป้าหมายยังต้องมีส่วนร่วมในประวัติศาสตร์การจัดการตั้งแต่ พ.ศ. 2520 - 2552 ด้วย ดังนั้นคนในชุมชนทุ่งม่านซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลจึงแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มแรกคือ ศิลปินผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงสืบสานภูมิปัญญาโบราณ ได้แก่ พ่อศรี สีมเนตร และพ่อทัน วิจิตต์ กลุ่มที่สองชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป้าแม่เฮี้ยว ซึ่งมีสมาชิกกว่า 40 ครอบครัว ต่อมาผู้ศึกษาได้สร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ คำถามที่มีโครงสร้างตามทฤษฎีและปรากฏการณ์การจัดการที่กระจัดกระจายอยู่ในเอกสารประเภทต่างๆ ตามที่ได้กล่าวถึงแล้ว จากนั้นใช้คำถามเหล่านี้ในการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายด้วยการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และบันทึกข้อมูลซึ่งเป็นความทรงจำต่อเหตุการณ์ หรือกระบวนการจัดการที่ตนเองมีส่วนร่วมถึงทัศนคติและความเข้าใจต่อองค์ประกอบของการจัดการของกลุ่มเป้าหมายเหล่านั้นโดยละเอียด จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อามาวิเคราะห์โดยแบ่งออกเป็นประเด็นต่างๆ ได้แก่ บริบทของการจัดการ วิธีคิดในการจัดการ วิธีการหรือกระบวนการจัดการ และผลของการจัดการ สุดท้ายจึงนำข้อมูลที่ได้อามาสรุปเป็นพัฒนาการของรูปแบบของวิธีคิดและการจัดการของชุมชนทุ่งม่าน ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2520 - 2552

ผลการวิจัย : การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน

พ.ศ.2520 - 2552

ในช่วงต้นของการจัดการ คือ ช่วง พ.ศ. 2525-2526 ผู้จัดการกลุ่มศิลปินฯ ดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีด้วยแนวความคิดว่าทรัพยากรเป็นสิ่งที่ไม่มีใครเป็นเจ้าของ และมีคุณค่าเชิงมูลค่า พ่อศรี สีมเนตร ได้ร่วมกันกับนักวิชาการและนักสะสมเครื่องถ้วยโบราณชาวต่างชาติ ทำการขุดหาโบราณวัตถุขุดจากบริเวณชุมชนทุ่งม่านและที่ทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง อำเภอวังเหนือ จังหวัด

ลำปาง โดยมีนักสะสมจากภายนอกทั้งที่เป็นนักสะสมโบราณวัตถุและนักวิชาการเข้ามาหาซื้อโบราณวัตถุและจ้างให้คนในชุมชนขุดหาโบราณวัตถุให้ โดยลุงศรีเป็นชาวบ้านกลุ่มแรกๆ ที่เข้าร่วมการดำเนินการนี้ (ศรี ลีมนेत्र 2552) การขุดหาโบราณวัตถุภายในช่วงเวลานี้ก็เกี่ยวพันกับการใช้ในการศึกษาสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการโบราณคดี ซึ่งตีพิมพ์ออกมาในช่วง พ.ศ. 2524 – 2531 เช่น Northern Thai Ceramic (Shaw 1981) และ Potters Marks and Other Writing on Northern Thailand or Lanna Ceramics (Shaw 1987 : 229-248)

พ.ศ. 2528 การขุดหาโบราณวัตถุขยายไปสู่คนในชุมชนทุ่งม่านทั้งชุมชนและดำเนินต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ.2549 (สมาน วังวงศ์ 2552) โดยมีนายทุนเข้ามาหาซื้อโบราณวัตถุในชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะนายทุนจากภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย เป็นต้น ในราว พ.ศ.2530 กระแสการขุดหาโบราณวัตถุเบาบางลง เพราะโบราณวัตถุหายากขึ้น ชาวบ้านเริ่มตระหนักว่าการขุดหาโบราณวัตถุขาย ทำให้เตาและเครื่องถ้วยเวียงกาหลงถูกทำลายจากความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ (เลียบ พิจอมบุตร 2552) นอกจากนี้ยังคิดว่าการขุดโบราณวัตถุขายให้คนนอกชุมชนเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียม จนเกิดความรู้สึกเสียดายทรัพยากร (ทัน ธิจิตตัง 2552) ในขณะที่เดียวกันก็เห็นคุณค่าของทรัพยากรมากขึ้นแม้จะยังไม่รู้ว่ามันมีคุณค่าอะไรกันแน่ แต่ก็เห็นว่าเป็นสิ่งที่คนนอกชุมชนต้องการเป็นอย่างมากเช่นคำให้สัมภาษณ์ที่ว่า “คิดว่าทำไมพวกญี่ปุ่น ฝรั่งเศสซื้อแพงกันเหลือเกิน...เราตั้งข้อสงสัยว่ามันต้องมีอะไรดี ลึกๆ อยู่ในสิ่งนี้ ไม่งั้นฝรั่งคงไม่ทุ่ม” (ทัน ธิจิตตัง 2552) จากนั้นจึงเริ่มหาวิธีการจัดการที่เป็นการชะลอการใช้ทรัพยากรโดยคนนอกให้ช้าลง หรือลดความเหลื่อมล้ำของผลประโยชน์ เช่น การพยายามเก็บโบราณวัตถุไว้ก่อน เพื่อขายในราคาที่สูงกว่าให้กับนักสะสมคนอื่น หรือขโมยของที่ขุดได้ แล้วนายทุนทั้งเอาไว้ในชุมชนบ้าง (บุญ ก้อนแก้ว 2552) จนกระทั่งชาวบ้านบางคนยุติการขุดหาโบราณวัตถุลง และพัฒนาเป็นการจัดการทรัพยากรรูปแบบใหม่

การดำเนินธุรกิจผลิตเครื่องปั้นดินเผาสืบสานภูมิปัญญาเตาเวียงกาหลง เริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2530 และดำเนินมาจนปัจจุบัน ด้วยวิธีคิดรูปแบบใหม่ซึ่งผู้จัดการเชื่อว่าตนเองเป็นเจ้าของทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าในเชิงเศรษฐศาสตร์ สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนได้ ด้วยการใช้ประโยชน์ไปพร้อมกับการอนุรักษ์ พ่อศรี ลีมนेत्र และพ่อทัน ธิจิตตัง จึงรื้อฟื้นความรู้เรื่องภูมิปัญญาโบราณที่ได้โดยการศึกษาเตาเวียง

กาหลงและโบราณวัตถุ มาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ แล้วผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ลักษณะเหมือนกับโบราณวัตถุจำหน่ายแทนของเก่าจริง ๆ ในช่วง พ.ศ.2530 – 2543 การจัดการเป็นผลมาจากบริบทภายในของผู้จัดการที่ได้เรียนรู้เรื่องทรัพยากรมาจากการขุดหาโบราณวัตถุขายอยู่หลายปี การเรียนรู้ผลของการจัดการที่เป็นการทำลายทรัพยากร รวมไปถึงศักยภาพของตัวผู้จัดการเอง เช่น การมีทักษะในทางศิลปะ และการมีผู้สนับสนุนด้านความรู้เงินทุน เป็นต้น และเกี่ยวข้องกับบริบทภายนอก ได้แก่ ความต้องการสะสมโบราณวัตถุเพื่อประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา (เจลีเยว ปิยะชน 2544) ด้านการตอบสนองความพึงพอใจในเชิงสุนทรีย์ยะ หรือเป็นเครื่องแสดงถึงรสนิยมส่วนบุคคลรวมถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมอันสูงส่ง (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544: 3-16) และการใช้เป็นวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ (กรุงเทพฯประกันภัย 2549) และตัวอย่างความสำเร็จของผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบในชุมชนใกล้เคียงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการจัดการ และในปี พ.ศ.2546 พ่อตันและพ่อศรี ได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองเป็นสินค้าศิลปหัตถกรรมประจำท้องถิ่น ทำให้มีการใช้ความรู้เกี่ยวกับเตา โบราณวัตถุ และวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาขึ้นมาใหม่ในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่ถูกผลิตขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งสืบทอดคุณค่าและลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรมบางประการมาด้วย เช่น รูปทรง และลวดลาย ความหมายที่เป็นมงคล การผลิตด้วยดินที่มีอยู่ในท้องถิ่น การเผาด้วยเตาดินก่อคล้ายแบบโบราณในบางครั้ง การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ด้วยแป้นหมุน เป็นต้น (ทัน ธิจิตต์ตั้ง 2552, ศรี ลีมนेत्र 2552)

การจัดการในรูปแบบการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสืบสนภูมิปัญญาเตาเวียงกาหลงประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เพราะไม่เพียงแต่ทำให้ผู้จัดการได้รับผลตอบแทนเป็นรายได้ที่แน่นอนแล้ว ยังส่งผลให้สามารถปกป้องทรัพยากรที่เป็นโบราณวัตถุจริง ๆ ไม่ให้ถูกทำลาย หรือถูกดึงออกไปจากชุมชน และผู้จัดการยังได้รับการยอมรับในฐานะที่เป็นผู้รู้ หรือผู้สืบทอดภูมิปัญญาโบราณ รวมถึงเป็นผู้ดำเนินการจัดการต่อทรัพยากรทางโบราณคดีอย่างเหมาะสมไม่ทำให้เกิดการทำลาย ในขณะที่เดียวกัน ก็ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีความผูกพันกับทรัพยากรทางโบราณคดีมากขึ้น และมองเห็นคุณค่าของทรัพยากรได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในด้านการให้ข้อมูลเรื่องภูมิปัญญา การทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ ซึ่งทำให้เกิดการสร้างรายได้ (ศรี ลีมนेत्र 2550)

ในช่วง พ.ศ.2549 – 2552 เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิด และวิธีการจัดการระหว่างชาวบ้านทุ่งม่านบางส่วน โดยเฉพาะผู้จัดการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดีป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง กับนักวิชาการ และอาสาสมัครจากภายนอกชุมชน ในกิจกรรมการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีร่วมกัน ได้แก่ การขุดศึกษาเตาเวียงกาหลงที่ตั้งอยู่ในชุมชนทุ่งม่าน และที่ทำกินของชาวบ้านในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จังหวัดลำปาง จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ เตาทุ่งม่าน พ้อทา ในหมู่บ้านทุ่งม่าน เตาห้วยป่าหยม พ่อเยื่อน และเตาแม่เหี้ยว เสากแก้ว ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง นำโดยรองศาสตราจารย์สายนต์ ไพเราะชญิจิตร จากคณะโบราณคดี ตามมาด้วยการสำรวจที่ตั้งของเตาเวียงกาหลงในชุมชน และที่ทำกินของชาวบ้าน การจัดแสดงโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง และวัตถุทางวัฒนธรรมของชุมชนทุ่งม่านในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน และการทดลองประยุกต์ใช้ประเพณีทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในการปกป้องเตาโบราณไม่ให้ถูกทำลายในโครงการโบราณคดีอาสาของนักศึกษาคณะโบราณคดี (สายนต์ ไพเราะชญิจิตร และคณะ 2552)

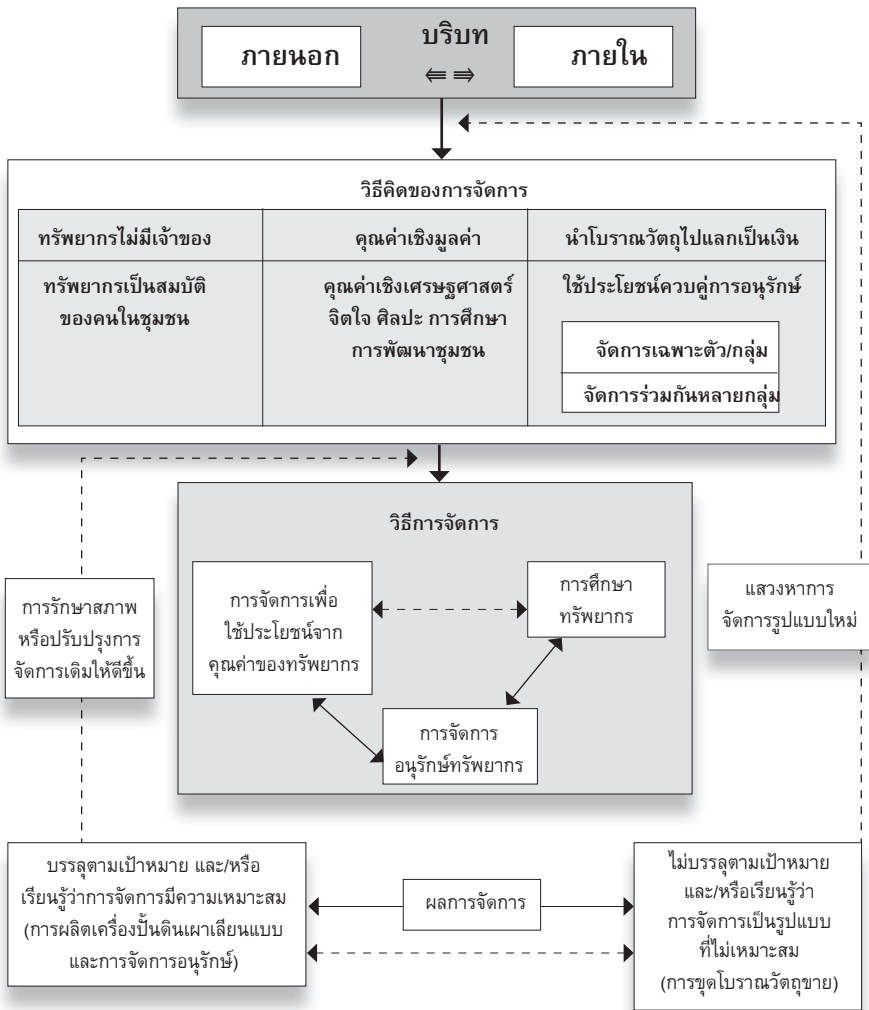
การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังกล่าวส่งผลให้ผู้จัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชนทุ่งม่าน ได้เรียนรู้ และเลือกรับวิธีคิด และวิธีการจัดการในเชิงอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากร ด้วยวิธีการทางวิชาการโบราณคดี และรูปแบบของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนคนอื่น ๆ และคนนอกชุมชนเพื่อสนับสนุนให้การดำเนินการจัดการประสบความสำเร็จมาใช้ในการจัดการด้วยตนเองซึ่งเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา

พ่อโสภณ ก้อนแก้ว เป็นผู้นำชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ ทำประสานงานกับชาวบ้านในชุมชนหลากหลายกลุ่ม ทั้งกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ที่มีความรู้เรื่องทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน กลุ่มเยาวชน รวมถึงลุงศรี ลีเมन्द्र ซึ่งเป็นผู้รู้เรื่องเตาและโบราณวัตถุเวียงกาหลง ให้เข้าร่วมเรียนรู้ทรัพยากรและวิธีการจัดการแบบวิชาการโบราณคดีร่วมกับคนนอกชุมชนตั้งแต่เริ่มแรก ทำให้เกิดการดูแลรักษาสภาพทางกายภาพของเตาโบราณที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการขุดค้นศึกษา ตามศักยภาพของตนเอง ได้แก่ การสร้างหลังคาคลุมเตา การดูแลท่าความสะอาด โดยมีชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ รวมถึงผู้ที่มีความสามารถเรื่องการก่อสร้างเข้ามาช่วยในการจัดการ นอกจากนี้ยังพยายามคอยดูแลไม่ให้มีการขุดหาโบราณวัตถุในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากมีความคิดว่าทรัพยากรทางโบราณคดีมีคุณค่าและความสำคัญต่อชุมชน ในด้านของการทำให้เกิดผลประโยชน์

ทางเศรษฐกิจ การศึกษา ความภาคภูมิใจ รวมถึงการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะสามารถใช้ประโยชน์เหล่านี้ได้ก็ต่อเมื่อจัดการอนุรักษ์และใช้เป็นที่พำนักในการจัดการท่องเที่ยวร่วมกับทรัพยากรที่ชุมชนมีด้านอื่น คือทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

ส่วนพ่อศรี ลีมนेत्र แม้ว่าจะเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มอนุรักษ์ แต่ก็มีความคิดเรื่องรูปแบบของการจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลงที่แตกต่างกันออกไป โดยมีเป้าหมายของการจัดการอนุรักษ์เพื่อใช้เตาเวียงกาหลงเป็นศูนย์เรียนรู้เรื่องโบราณคดีเตาเวียงกาหลง และประวัติศาสตร์ชุมชนทุ่งม่าน ในปี พ.ศ.2551 ลุงศรี จึงได้ร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ และชาวบ้านในชุมชนร่วมขุดค้นศึกษาเตาเวียงกาหลงทั้งสามแห่ง และเป็นผู้นำในพิธีบวงสรวงเตาทุ่งม่าน พ่อทา ซึ่งตั้งอยู่ในบ้านพักอาศัยของพ่ออ้อยทา ถาด้อย จนกระทั่งได้จัดตั้งเตาพ่อทา เป็น “ศูนย์ศึกษาโครงการโบราณคดีเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง บ้านทุ่งม่าน” ในปี พ.ศ.2552 โดยมีพ่ออ้อยทา ถาด้อย เป็นแนวร่วมสำคัญในการอนุรักษ์เตา ทั้งการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตย์อยู่ที่เตาตามความเชื่อของตนเอง ในวันพระ การดูแลทำความสะอาด ไปจนถึงนำชมเตาโบราณตามประสบการณ์ของตนเองให้กับผู้ที่มาเยี่ยมชม (ทา ถาด้อย 2552)

สรุปได้ว่าผู้จัดการในชุมชนทุ่งม่าน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มศิลปินผลิตเครื่องปั้นดินเผาสืบสานภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง ได้แก่ นายศรี ลีมนेत्र นายหัน ธิจิตตั้ง และชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดีป่าแม่เฮี้ยว เวียงกาหลง มีของรูปแบบความคิดและวิธีการจัดการที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดในช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 - ปัจจุบัน (พ.ศ. 2552) ได้แก่ การขุดหาโบราณวัตถุขายให้กับคนนอกชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 - 2549 การผลิตเครื่องปั้นดินเผาสืบสานภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงในปี พ.ศ. 2530 - ปัจจุบัน (พ.ศ. 2552) และการจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลงและโบราณวัตถุเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และจัดการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ.2550 – ปัจจุบัน (พ.ศ.2552) ภายใต้ความคิดในการจัดการที่แตกต่างกัน 2 รูปแบบ ซึ่งเป็นผลมาจากบริบททั้งภายในและภายนอก รวมถึงบทเรียนที่ผู้จัดการในชุมชนได้รับในการจัดการของตนเองและผู้อื่น โดยผู้จัดการสองกลุ่มมีพัฒนาการของการจัดการที่แตกต่างกัน แต่มีแนวโน้มของการจัดการว่าจะมีเป้าหมายในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรเหมือนกัน สรุปได้ตั้งแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 แสดงกระบวนการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน

การเปรียบเทียบการจัดการของชุมชนทุ่งม่านกับทฤษฎีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีซึ่งนักวิชาการเป็นผู้สร้างขึ้น พบว่าการจัดการของชุมชนมีทั้งลักษณะพิเศษเฉพาะตัวทำให้มีความแตกต่างไปจากทฤษฎีกล่าวคือเป็นการจัดการที่ไม่ได้มีแบบแผนขั้นตอนที่แน่นอนแต่เป็นการจัดการเมื่อมีโอกาสที่เหมาะสมหรือแก้ปัญหา

เฉพาะหน้าซึ่งมีทั้งข้อดี คือทำให้การจัดการนั้นมีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสถานการณ์ตรงกับความต้องการที่แท้จริง และทำให้ผู้จัดการได้ค่อยๆ เรียนรู้ทั้งเรื่องทรัพยากรและการจัดการจนกระทั่งมีความรู้ความเข้าใจที่แท้จริง แต่ในขณะเดียวกันก็มีข้อเสียเพราะบางครั้งเป็นการทำลายทรัพยากรเนื่องจากการไม่มีการประเมินผลกระทบ หรือวางแผนให้ดีเสียก่อน เช่น กรณีการขุดหาโบราณวัตถุขายเป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบของการจัดการของชุมชนทุ่งม่าน ที่ดำเนินการโดยหน่วยจัดการระดับบุคคลหรือครอบครัว คือ การขุดหาโบราณวัตถุขาย การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงขึ้นมาใหม่และระดับที่ผู้จัดการหลายกลุ่มร่วมกันจัดการ คือ การจัดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์แล้วจะพบว่ามืองค์ประกอบเดียวกันกับทฤษฎีของนักวิชาการ กล่าวคือประกอบด้วยการศึกษาทรัพยากร เช่น ศึกษารูปแบบ การสำรวจ และการศึกษาทรัพยากรด้วยวิธีการทางโบราณคดี การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรควบคู่ไปกับการคงสภาพการจัดการที่ดีไว้หรือปรับปรุงให้ดีขึ้น และการปกป้องความดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของทรัพยากรไว้ โดยมีข้อสังเกตว่าการอนุรักษ์ทรัพยากร มักเป็นสิ่งที่ตามมาเมื่อชุมชนได้ตระหนักว่าทรัพยากรมีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวันจริงๆ

เมื่อเปรียบเทียบการจัดการของผู้จัดการในชุมชนทุ่งม่านเอง ก็พบว่ามีความแตกต่างกันด้วย ซึ่งเป็นผลจากบริบทภายในที่แตกต่างกัน เช่น ความรู้และความสนใจส่วนตัว และในการจัดการที่เป็นการจัดการร่วมกัน เช่น การอนุรักษ์เตาด้วยการสร้างหลังคาคลุม และดูแลทำความสะอาดบริเวณโดยรอบ การใช้พิธีกรรมในการปกป้องเตาเวียงกาหลง รวมถึงการจัดการให้เตาโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ไม่มีผู้นำในการจัดการหรือหัวหน้าโครงการที่ชัดเจน แต่จะมีลักษณะเป็นการจัดการผลิตกันนำ หรือร่วมกันนำตามความรู้ประสบการณ์ และความเหมาะสมในด้านต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีแบบโบราณคดีชุมชน

การจัดการของชุมชนทุ่งม่านทำให้เห็นถึงความสำเร็จของการจัดการ ที่การจัดการทุกครั้งคือกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ในที่สุดชุมชนทุ่งม่านได้พบกับวิธีการจัดการที่ทำให้ผู้จัดการสามารถใช้อย่างมีประสิทธิภาพพร้อมกับการปกป้องทรัพยากรให้มีความยั่งยืน และยังเป็นแง่คิดให้นักวิชาการที่จะเข้าไปจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีร่วมกับชุมชนได้รู้ว่าการจัดการของคนในชุมชนมีความแตกต่างกับนักวิชาการทั้งวิธีคิดและวิธีการจัดการ ซึ่งเป็นผลจากการที่ผู้จัดการมีบริบทในการจัดการที่แตกต่างจากนักวิชาการนั่นเอง อย่างไรก็ตามการศึกษาในครั้งนี้ก่อให้เกิดคำถามที่

น่าสนใจเนื่องจากกระบวนการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนยังไม่สิ้นสุดลง เช่น การร่วมกันจัดการในระดับชุมชนของชุมชนทุ่งม่านจะมีความยั่งยืนแค่ไหน ส่งผลจะสามารถขยายแนวร่วมการจัดการไปสู่ชาวบ้านในชุมชนคนอื่นได้มากน้อยเพียงใด การจัดการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ที่เพิ่งมีขึ้นจะส่งผลต่อการจัดการเดิม หรือต่อชาวบ้านคนอื่น ๆ อย่างไรบ้าง ท้ายที่สุดแล้วผู้จัดการจะสามารถผสมผสานเป้าหมายของการจัดการที่แตกต่างกัน เพื่อร่วมกันจัดการให้ประสบความสำเร็จได้หรือไม่ อย่างเป็นต้น นอกจากนี้อาจทำการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน กับชุมชนอื่นเพื่อที่จะสรุปรูปแบบของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีโดยชุมชนที่มีความชัดเจนมากขึ้นได้

บรรณานุกรม

- กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี ค.ศ. 1990 [Online], accessed 12 December 2009. Available from [http:// www. icomosthai.org /charters / Archaeo %20Heritage.pdf](http://www.icomosthai.org/charters/Archaeo%20Heritage.pdf).
- กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 พร้อมด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2544.
- กรมศิลปากร. รายงานการขุดแต่ง และการศึกษาเตาเผาห้วยลึก หมายเลข 1 อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ปีที่ 1 เล่มที่ 1. ม.ป.ท., 2525.
- กรุงเทพประกันภัย. พิพิธภัณฑกรุงเทพประกันภัย(Bangkok Insurance Museum). กรุงเทพฯ : อัมรินทร์ พรินตติ้งแอนพับลิชชิ่ง. 2549.
- โครงการสำรวจขุดค้นถ้ำขามเวียงกาหลง ปีพ.ศ.2522 ตำบลห้วยผาย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย .ม.ป.ท., 2522.
- จอห์น ซอว์. เครื่องปั้นดินเผาไทย = **Introducing Thai ceramics** แปลโดย สมพร วาร์นาโต เอมอร ตูริเวียร์ อุษณีย์ ธงไชย. กรุงเทพฯ : โครงการศึกษาเครื่องปั้นดินเผา ศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.
- เจลี๊ว ปิยะชน. มรดกเครื่องปั้นดินเผาไทย ตึกตาและประติมากรรม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ. 2544.
- ชนิก เลิศชาญฤทธิ์. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2550.
- นครพระราม(สวัสดิ์ มหาภายี), พระยา. เครื่องถ้วยไทย. พระนคร: โรงพิมพ์กรุงเทพบรรณาการ. 2480.
- พายัพ บุญมาก . “เครื่องถ้วยและเตาเผาในภาคเหนือ.” ใน เครื่องถ้วยในประเทศไทย. กรมศิลปากร. สำนักศิลปากรที่ 4 กองโบราณคดี, 2523 .
- ยุวดี วัชรวงกูร **ชุมชนหนองราชวัตร ร่วมพิทักษ์** โครงการกระดูกมนุษย์ 4,000 ปี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2552. เข้าถึงได้จากwww.Bangkokbiznews.com/home/detail/life-style/culture/
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2551.
- สุมิตร ปิติพัฒน์. ปรีวรรต ธรรมาปรีชากร และสมพจน์ สุขาบุญย์. เวียงกาหลง : มหัตศจารย์เครื่องถ้วยล้านนา กรุงเทพฯ : แอคมี พรินตติ้ง, 2544.

สว่าง เลิศฤทธิ์. “การจัดการทรัพยากรโบราณคดี: ภาพรวมความคิด,” ใน การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. ชันัญ วังษ์วิภาค และคนอื่นๆ กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.

สายันต์ ไพเราะชญจิตร. การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน, 2550.

----- . รายงานการศึกษาทางโบราณคดีเพื่อสังเคราะห์ความรู้เรื่องวิทยาการผลิต แบบแผนทางศิลปะ และความหมายทางวัฒนธรรมของเครื่องถ้วยเคลือบในแหล่งเตาเมืองน่านบ้านเตาไหแช่เสียง จังหวัดน่าน และแหล่งเตาพะเยาที่เวียงบัว จังหวัดพะเยา. กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

สายันต์ ไพเราะชญจิตร และคณะ. โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง. กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

Federal Historic Preservation Laws 139 : Archaeological Resources Protection Act of 1979 [Online], accessed 10 April 2010. Available from http://www.nps.gov/history/local-law/fhpl_ArchRsrcsProt.pdf.

Shaw, J.C. **Northern Thai Ceramics**. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1981.

Shaw, J.C. “Potters Marks and Other Writing on Northern Thai or Lan Na Ceramics” **Journal of Siam Society 75** (1987) : 229-248.

United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization Convention on Concerning The Protection of The World Cultural and Natural Heritage Adopted by the General Conference at its seventeenth session Paris, 16 November 1972 English Text 1 [Online], accessed 10 April 2010. Available from <http://whc.unesco.org/en/conventiontext>.

การสัมภาษณ์

ทัน วิจิตต์ง. สัมภาษณ์, 30 ธันวาคม 2552.

ทา ถาด้อย. สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2552.

รุญ ก้อนแก้ว. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

เลียบ พิจอมบุตร. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552

สมบัติ ปวงคำ. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

สมาน วังวงศ์. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

โสภณ ก้อนแก้ว. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

ศรี ลีมนตร. สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2552.